

KUVA:
CHARLES SANDISON,
VALOTEOS "THE RIVER" - VIRTA, JOSSA
SANAT VIRTAAVAT ALAS NÄYTTELYN JOHTAVAA
LUISKAA. MUSEE DU QUAI BRANLY - AFRIKAN, AASIAN, OSEANIAN
JA AMERIKAN TAITEEN JA KULTTUURIN MUSEO, PARIISI.
WIKIMEDIA COMMONS, SIEFKINDR

JANNE SAARIKIVI

Kielet Helsingin kouluissa

"THE RICHNESS
OF CULTURES FLOWS LIKE WORDS IN
TIME AND SPACE, LIKE WATER. THIS ALLOWS
US TO OBSERVE THE DIVERSITY OF MANKIND WHILE
CONTEMPLATING THE CHANNELS AND CANYONS ENGRAVED ON ITS
SURFACE, CARVED BY THE FLOOD OF LANGUAGE. VISITORS CAN
REPEATEDLY IMAGINE RELATIONSHIPS, BE CAPTIVATED BY THE
MOVEMENTS OF THE DISCOURSE OF THESE SIGNS,
APPROACH, INTERPRET, AND DREAM."

Koulua koskeissa kielikeskusteluissa esiintyy monia kieli-ideologisia jännitteitä. Yhteiskunnassa on erilaisia, usein tiedostamattomia käsityksiä siitä, mitä kielitaito on ja mihin sitä käytetään. Tai siitä, minkälaista kieleen liittyvää osaamista koulussa tulisi välittää.

Näin tulee ollakin. Koulu välittää aina sekä vanhoja että uusia tietoja ja sosiaalisia normeja. Samalla se valmistaa tulevaisuuteen lapsia ja nuoria, jotka toivottavasti elävät kauemmin kuin tämän kirjoittaja tai lukijat.

Koulutus on siis yhtä aikaa sekä konservatiivista että futuristista. Tulevaisuuden todelliset tieto- ja taitotarpeet jäävät meille ikuisesti tuntemattomiksi, sillä kukaan ei varmuudella tiedä, minkälaiseksi kieliympäristömme tulevaisuudessa muodostuu. Siksi ei ole varmuutta siitäkään, minkälaisia kielellisiä taitoja koulussa tulisi ennen muuta välittää.

Kyse on muun muassa teknologisesti edistyksestä. Koulumaailmassa keskustellaan yhä esimerkiksi siitä, onko lapsille syytä opettaa käsin kirjoittamista. Samaan aikaan AI:n kielimallit ovat jo niin kehittyneitä, että jopa tietokoneella kirjoittamisen vaivalta voi helposti säästyä. Kielitunneilla opetetaan kääntämään yksinkertaisia lauseita englanniksi ja ruotsiksi, mutta tiedossa on, että käännöskone suoriutuu huomattavasti laajemmista ja vaikeammista käännöstehtävistä hetkessä.

Ei silti ole itsestään selvää, että taito kirjoittaa käsin tai kääntää yksinkertaisia lauseita olisi turha. Esimerkiksi junan ja auton keksiminen ei ole tehnyt juoksemisesta hyödytöntä, mutta se on muuttanut juoksemisen syyt. Elias Lönnrot kävi Sammatista Tammisaaressa koulua jalakaisin noin 60 kilometrin matkan. Epäilemättä hän joutui aika ajoin kiihdyttämään askeliaan tai jopa juoksemaan. Nyt koulunkäyntiin löytyy käteviä diesel- ja sähkökäyttöisiä kulkuneuvoja, mutta juokseminen on yhä varsin suosittu harrastus.

Myös käännösteknologia ja AI tulevat todennäköisesti täysin muuttamaan tekstien tuottamisen ja tiedon hakemisen. Todennäköistä silti on, että myös tulevaisuudessa tarvitaan monenlaista luku- ja kirjoitustaitoa, kykyä arvioida ja kriittisesti kontekstualisoida tekstejä ja niiden vaikutusta ihmisyhteisöihin.

Mediassa ollaan usein huolissaan lasten lukutaidosta. Tällöin tarkoitetaan ennen kaikkea sellaista lukutaitoa, joka oli tyypillistä nykyisten aikuisten nuoruudessa, toisin sanoen pitkien kirjallisten tekstien lukemista. Samalla nykylasten vahvuuksia, esimerkiksi sosiaalisen median ja pelimaailman tuottamaa spatio-visuaalista monilukutaitoa ei tunnisteta eikä arvosteta.

2020-luvun lapsen saattaa olla vaikeaa istua paikallaan ja lukea nuortenkirjaa. Hän tuntee kuitenkin meemejä, niihin liittyviä tanssiaskelia ja hokemia, kotimaisia ja amerikkalaisia tubettajia, Playstation-peleihin, räp-musiikkiin ja jalkapallotähtiin liittyviä kulttuurisia viittauksia, joihin liittyy monikerroksista sarkasmia ja ironiaa. Painettu sana on paljolti korvautunut interaktiivisilla medioilla, joissa kieli – puhe ja kirjoitus – limittyy kuvaan, musiikkiin ja pelaamiseen.

Pitkien tekstien lukeminen on vähentynyt, samoin kirjakielen normia noudattavien tekstien tuottaminen. Toisaalta lähes kaikista tulee nykyisin kirjoittajia jo varhain. Uudet tekstityypit ovat esimerkiksi meemejä, tiktok-kanavia ja pikaviestejä. Niissä kirjoitetun tekstin rinnalla esiintyy kuvaa, videota, ääntä ja musiikkia. Kuten vanhatkin tekstit, myös uudet monimediatekstit lainaavat toisiltaan, kommentoivat toisiaan ja keskustelevat keskenään. Uudet tekstimuodot ovat myös täynnä kielten limittymistä. Suomenkielisiin meemeihin liitetään englanninkielisiä selitteitä tai päinvastoin.

Kulttuurituotteet ovat muuttuneet, mutta kulttuurin monikerroksisuus, historiallisten ja kieltenvälisten kytkösten luonne ja monenlaiset merkityksenmuodostuksen ketjut eivät ole kadonneet. Nykymediaa kauhisteleva keskiikäinen voi saada pisanan katkeraa lohtua ajatuksesta, että myöskään laajamittainen, kaikki sosiaaliluokkia yhdistävä kirjallisuuden lukeminen ei loppujen lopuksi ollut maassamme kovin pitkäikäinen ilmiö. Se yleistyi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, jolloin painotuotteet radikaalisti halpenivat. Kirjastolaitos kiihdytti lukuharrastuksen huippuunsa ehkä 1980-luvulla, jonka jälkeen uudet mediat tulivat kirjojen rinnalle, ja yhä useammin niistä ohi.

Levitessään 1900-luvun alussa korvasi painettu sana monet aikaisemmat kielellisen kulttuurin muodot, kuten arkhiveisut ja runonlaulun. Kirjaa ei kuitenkaan ole aivan yhtä helppo korvata.

Tämä johtuu siitä, että samalla kun tekstit lyhenevät ja kirjakielen normien hallitseminen hapertuu, elämme jatkuvasti kasvavan kielityön maailmassa. Suomen työvoimasta ehkä noin puolet käyttää pääasiallisena työnsä raaka-

neena tekstejä ja heidän työnsä tulos on tekstejä sekin. Opettajat, virkamiehet, suunnittelijat, konsultit, viestijät ja markkinoijat kuuluvat yleisimpiin ammatteihin, ja heidän pääasiallinen tehtävänsä on tuottaa teksteistä tekstejä. 2000-luvun Suomen kaltainen jälkiteollinen yhteiskunta eroaa 1900-luvun alun Suomesta ennen kaikkea juuri tekstien valtavan paljouden näkökulmasta.

1900-luvun alkupuolen suomalainen oppi kyllä koulussa lukemaan, mutta lukutaidon merkitys oli ennen kaikkea siinä, että tekstit välittivät tietoa ja määräyksiä ja loivat samalla ylipaikallista identiteettiä - nykyistä Suomea. Työelämä oli tekstien maailmasta paljolti irrallista maatalous- ja teollisuustyötä. Nykysuomalainen taas hankkii tekstitaitojen avulla itselleen leivän suuhun, palkan ja arvostuksen.

Koulussa ja oppilaitoksissa oppimisprosessi on yhä vahvasti kytköksissä nimenomaan normitettujen yleiskielten hallintaan. Suomen kirjakielen ohella vaaditaan yhä useammin taitoa lukea ja kirjoittaa myös monenlaisia englanninkielisiä tekstejä. Samalla uudet teknologiat ja mediat luovat kokonaan uuden monimediatekstien kulttuurin, jossa vallitsevat uudet kielelliset normit. Ei tarvitse olla suuri ennustaja ymmärtääkseen, että tulevaisuuden tekstitaitoihin kuuluvat myös suullinen esiintyminen, videoiden editointi ja asioiden kiteyttäminen lyhytjäteiseen uutisvirtaan sopivaksi. 1900-luvun mittaan teollisuustyö korvasi suuren määrän maataloustyötä, joka puolestaan koneellistui. Vuosisadan loppupuolella kielityö, jota voisi kutsua myös semioteollisuudeksi, korvasi suuren määrän teollisuustyötä, joka automatisoitui. Tällä hetkellä on jo aavistettavissa, että pian varsinkin yksinkertaisin tekstityö - ta-

varan tilaaminen ja varastokirjanpito, raporttien, etuuspäätösten tai yksinkertaisten sairauslomaan oikeuttavien diagnoosien laatiminen - siirtyä tekoälyn tehtäväksi. Samalla ihmisvoimin tehtävä työ muuttuu. Mahdollisesti keskeisimmäksi tuotannontekijäksi muuttuu kielellinen ja semioottinen luovuus ja oivaltaminen.

Teknologisen kehityksen rinnalla vähintään yhtä tärkeää on yhteiskunnan sosiaalinen muutos. Erityisesti tämä näkyy väestön sosiaalisen ja kulttuurisen taustan muutoksena. Nykyinen kouluopetuksen kielipaletti (suomi, englantia ja hieman ruotsia) on peräisin ajalta, jolloin Suomessa todella puhuttiin pääosin vain suomea ja ruotsia ja kansainvälistyminen tapahtui melko yksipuolisesti muutamiin Euroopan ja Amerikan länsimaihin.

Tätä kirjoitettaessa maahanmuutto Suomeen on suurempaa kuin vuosittainen syntyvyys. Muuttajien yleisimpiä äidinkieliä ovat venäjä, ukraina, arabia, viro, somali, kurdi ja niin edelleen. Suomen keskeisiin kauppakumppaneihin kuuluu länsimaiden lisäksi sellaisia maita kuin Kiina, Japani ja Intia. Arabimaista ja Lähi-Idästä suuntautuu Eurooppaan laajaa siirtolaisuutta, joka muistuttaa hieman Euroopasta Amerikkaan 1900-luvun alussa suuntautunutta muuttoliikettä.

Samalla koko yhteiskunnan läpäisee kysymys kansalliskielen taidosta ja sen tarpeesta. Kun puhutaan itähelsinkiläisestä nuorista, on median huoli usein riittämätön suomen kielen taito. Mutta samaan aikaan yliopistot ja korkeakoulut muuttavat kandi- ja maisteriohjelmat englanninkielisiksi. Näin ne viestivät, että oikeissa eliitin ammateissa ei suomen kielen taito olekaan tärkeää. Työelämän korkeimmin kou-

lutettujen johtajien huoli on - ainakin monissa mediateksteissä - että maahan ei saada kansainvälistä "huippuosaajien" työvoimaa, mikäli rekrytoinnissa vaaditaan suomen kielen taitoa.

Suomen monikielinen uusi väestö tuo mukanaan henkilökohtaisia kokemuksia ja kontakteja maihin, jotka ovat yhtenäiskulttuurin ajan kasvattien näkökulmasta varsin kaukaisia. Maahanmuuttajien kielitaidon ja kontaktien taloudellinen ja kulttuurinen potentiaali on valtava, mutta ainoastaan jos se osataan tunnista ja jos sitä osataan arvostaa. Arabiaa, venäjää tai Aasian suuria kieliä hallitsevien nuorten luonnollinen kansainvälinen suuntautuminen kohdistuu alueelle, jonka kieliä Suomessa on perinteisesti hallittu huonosti. Mutta kuka suuntaisi nuorten kiinnostuksen ammatteihin, joissa he pystyisivät käyttämään osaamiaan kieliä, jos nykyaikusten sukupolvi pitää Aasiaa ja Lähi-itää lähinnä kaoottisina, sekavina tai hieman hassuina alueina?

Pohdin usein kouluista käytettävien sanojen "kansainvälinen" ja "monikulttuurinen" välistä outoa jännitettä. Luulisihan nimittäin, että monikulttuurisuus on kansainvälisyyttä. Koulua koskevissa mediateksteissä on kuitenkin vakiintunut luenta, jonka mukaan kansainvälinen koulu on lähinnä englannin kielen taitoa painottava kunnianhimoisten nuorten oppilaitos. Monikulttuurinen koulu taas on potentiaallinen ongelmakoulu, joka vaatii monenlaisia erikoistoimia.

Suomalaisessa mediakeskustelussa sanaa "kansainvälinen" käytetään usein siten, että se on itse asiassa synonyymi sanalle "englanninkielinen". Kansainvälinen tilaisuus on englanninkielinen tilaisuus, kansainvälinen opetusohjelma englanninkielinen opetusohjelma.

Väestötilastot osoittavat kuitenkin, että nopeimmin kasvavat kieliryhmät ovat aivan muualta kuin englanninkielisistä maista.

Monikulttuurisen koulun lapset ovat usein kuitenkin yleensä paljon kansainvälisempiä kuin kansainvälisten koulujen lapset. Heihin kohdistuu moraalipaniikkia ja huolta juuri siksi, että he ovat niin kansainvälisiä, että opettajat ja ympäröivä yhteiskunta ei aina ymmärrä heidän taustansa ja verkostojaan.

Koulussa kieltä ei opita ainoastaan kielitunnilla. Matematiikan tunnilla opitaan matematiikan kieltä, biologian tunnilla luontoon liittyvää terminologiaa ja historian tunnilla menneisyyden tapahtumiin liittyvää sanastoa ja käsitteistöä. Kielen oppiminen läpäisee näin kaikki oppitunnit.

Kysymys on myös kielitaidon paikasta. Onko kielitaito osa "ammattitaitoa"? Vai onko kyseessä jokaisen työpaikan sisäinen käytännön asia?

Keväällä 2023 toimin Opetusministeriön selvitysmiehenä korkeakoulujen kielivalintoja

koskevan selvityksen laatijana. Tuolloin minulle ilmeni aikaisempaa selvemmin, miten erilaista kielitaitoa eri aloilla pidetään arvossa. Lääketieteen tai juridiikan alalla pidettiin täysin mahdottomana, että sairaaloissa tai oikeusistuimissa työskentelisi suomea taitamatonta henkilökuntaa. Samaan aikaan tekniikan alalla kansalliskielten taitovaatimukset nähtiin lähinnä rekrytointia hankaloittavina tekijöinä.

Heikkenevän syvälukutaidon yhteiskunnassa, jossa työ on tekstityötä, on vaarana, että lukutaito ja tekstitaidot alkavat erottaa sosiaaliluokkia toisistaan nykyistäkin selvemmin. Ongelmaan ei ole yhtä selvää ratkaisua, mutta osaratkaisun tulisi löytyä lasten ja nuorten olemassaolevan kielitaidon arvostamisesta ja sen pohjalle rakentuvasta koulutuksesta.

Tietokonepelien pelaaminen, sosiaalisen median käyttö, tai sitten arabian tai kurdin puhuminen kotona eivät ole ainoastaan koulutyön hidasteita, keskittymisongelmia tai huonoa koutoutumista. Ne ovat myös suuria mahdollisuuksia tulevaisuuden monikielisessä Suomessa.

JANNE SAARIKIVI

DOSENTTI, KIELENTUTKIJA,

TIETOKIRJAILIJA

BULGARIA моля (mólja), благодаря (blagodarjá / blagodarya), мерси (mersi), благодаря, мерси | ENGLANTI thank you, thanks, please, thank, praise, commendation, kudos, thankyou, cheers, acknowledgement | ESPANJA gracias, por favor, muchas gracias, elogio, merced, encomio | ESPERANTO dankon, mi dankas, danko | HOLLANTI dank je, bedankt, dank, krediet, dank u, erkentelijkheid | ITALIA grazie, riconoscimento | JAPANI ありがとう (arigatō), ありがとうございます (arigatōgozaimasu / arigatō gozaimasu), どうもありがとう (dōmoarigatō / dōmo arigatō), どうも (dōmo), サンキュー (sankiュー / sankyū), 名声 (meisei), 名誉 (meiyo), 栄光 (eikō), 称赞 (shōsan), 謝辞 (shāji) | KIINA 谢谢 (xièxiè) | KREIKKA ευχαριστώ (efcharistó / efkharisto) | LATINA laus, gratias ago, benignē dīcis, tibi gratiās agō, gratiās agō | LATVIA paldies | LIETTUA ačiū, dėkui | NORJA takk | PORTUGALI obrigado, obrigada, muito obrigado, agradecimentos, reconhecimento, elogio, louvor, bem haja | PUOLA dziękuję, dzięki | RANSKA merci, gratitude, je vous remercie, remerciements, remerciement, gloire, louange | RUOTSI tack, tackar, lovord, beröm | SAKSA danke, Dank, danke schön, vielen Dank, Anerkennung, bitte, Danksagung, Ruhm, Ehre, gerne | TANSKA tak | TURKKI teşekkürler, teşekkür ederim, merci, teşekkürler, sağ ol | TŠEKKI díky, děkuji, děkuji vám, děkuji ti | UNKARI köszönöm, kösz, hírnév, köszönet, kösz | VENÄJÄ спасибо (spasibo), благодарю (blagodarju), благодарность (blagodarnost), слава (slava), хвала (hvala), благодаря (blagodarja), спасибо (spasibo), благодарю (blagodarjú), пожалуйста (požaluista) | VIRO aitäh, tänan, tänu, aitüma, täname.